

**SHAKESPEARE'İN MACBETH OYUNUNDAKİ KRAL DUNCAN, MACBETH VE LADY
MACBETH'İN İNCİL'DEKİ KÖKLERİ**

Sedat BAY¹

Kağın KAYA²

ÖZET

Dünya edebiyatının önde gelen tragedya örneklerinden biri olan Shakespeare'in Macbeth adlı oyunu, olay örgüsü kadar karakterlerinin kurgulanış şekliyle de ön plana çıkar. Bu çalışmada Macbeth'in ana kahramanları olan Kral Duncan, Macbeth ve Lady Macbeth'in kurgulanmasında yararlanıldığı düşünülen ana kaynaklar üzerinde durulacaktır. Oyunun yazıldığı dönemde toplumsal hayatta çok önemli bir yere sahip olan İncil'deki Âdem ile Havva ve Ahav ile İzebel karakterlerinin ve hikâyelerinin Kral Duncan, Macbeth ve Lady Macbeth karakterlerinin kurgulanmasında etkileri incelenecektir. Shakespeare'in içinde yaşadığı dönemin ve toplumun genel özelliklerinden büyük oranda etkilendiği ve İncil'deki hikâyeleri iyi bildiği ve eserlerinde kullandığı öngörüsü çalışmanın ana dayanağını oluşturmaktadır. Buna dayanarak, Macbeth'in olay örgüsünün temel kaynağı kabul edilen Holinshed Chronicles'da var olan karakterler ile oyunda karşımıza çıkan karakterlerin özellikleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulacaktır. Bu farklılıkların ortaya çıkışında İncil'de karşımıza çıkan karakterlerin rolü üzerinde durulacaktır. Bu benzerlik ve farklılıkların Shakespeare tarafından hangi amaçla ön plana çıkarıldığı ve bunun İncil'le var olan ilişkisi değerlendirilecek ve çalışmanın sonucunda ulaşılan veriler ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Macbeth, Lady Macbeth, Kral Duncan, İncil, Âdem ve Havva, Ahav ve İzebel*

**THE BIBLICAL ROOTS OF KING DUNCAN, MACBETH, AND LADY MACBETH IN
SHAKESPEARE'S MACBETH**

ABSTRACT

Shakespeare's Macbeth, one of the leading tragedies of world literature, stands out with its plot as well as the way its characters are set up. This study will focus on the main sources which are considered to have been used in the formation of Macbeth's main protagonists, King Duncan, Macbeth and Lady Macbeth. In

Geliş Tarihi: 18.03.2020

Kabul Tarihi: 10.06.2020

¹ Dr. Öğr. Üyesi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü
E-posta: sedatbayoglu@gmail.com

² Dr. Öğr. Üyesi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü
E-posta: kagan.kaan@gmail.com

the study, the effects of the Biblical characters, Adam and Eve, and Ahab and Izebel, and their stories on the creation of the characters of King Duncan, Macbeth, and Lady Macbeth will be examined. The prediction that Shakespeare was influenced greatly by the general characteristics of the society and the period in which he lived and that he knew the stories in the Bible and used them in his works will form the main basis of the study. Based on this, the similarities and differences between the characters in Holinshed Chronicles, which is considered to be the main source of Macbeth's plot, and the characters in Macbeth will be suggested. The role of the characters in the Bible in the emergence of these differences will be emphasized. For what purpose these similarities and differences are brought to the fore by Shakespeare, and their relationship with the Bible will be evaluated and the data obtained at the end of the study will be revealed.

Keywords: *Macbeth, Lady Macbeth, King Duncan, Bible, Adam and Eve, Ahab and Jezebel*

1. GİRİŞ

Bir tiyatro oyununu seçkin bir konuma getiren en önemli özelliklerden biri onun karakterlerinin özellikleriyle özdeşlik kurularak kurgulanabilmesidir. Bu nedendir ki geçmişten günümüze gelen en seçkin tiyatro oyunlarının önemli bir kısmı isimlerini karakterlerinin adlarından alır ve o karakterlerin özellikleriyle akılda kalır. Bu bağlamda, dünya tiyatrosunun en büyük yazarlarından biri olan Shakespeare'in ünlü eserleri *Hamlet, King Lear, Othello, Macbeth, Julius Caesar* ve *Romeo and Juliet* en güzel örnekleri oluştururlar.

Bu çalışmada, üzerinde en fazla araştırma yapılan Shakespeare oyunlarından biri olan *Macbeth*'in kurgulanmasında İncil'de var olan karakterlerin ve onların İncil'deki hikâyelerinin Macbeth ve Lady Macbeth çifti ile Kral Duncan üzerinde etkili olup olmadığı, olduysa nasıl ve ne kadar etkili olduğu incelenecektir. Bu amaçla, çalışmada öncelikle Shakespeare'in yaşadığı dönemde İncil'in toplum yaşamında ve Shakespeare'in düşünce dünyasında nasıl ve ne kadar etkili olduğuna değinilecektir. Daha sonra, Shakespeare'in 'Kral Duncan', 'Macbeth ve 'Lady Macbeth' karakterlerini neden oyunun ana kaynağı olarak kabul edilen *Holinshed Chronicles*'de karşılaşılan karakterlerden farklı bir şekilde kurguladığı, bunun İncil ile bir ilgisi olup olmadığı tartışılacaktır. Son olarak, Kral Duncan'ın Tanrı'yı, Macbeth ve Lady Macbeth'in ise İncil'de Tanrı'ya isyan eden iki önemli çifti; 'Âdem ile Havva' ve 'Ahav ve İzebel'i örnek alarak kurgulanmış olma olasılığı, *Macbeth*'teki ana kahramanlar ve İncil'deki hikâyeleri incelenerek elde edilen sonuçları ortaya konulacaktır.

2. MACBETH'İN İNCİL'DEKİ KÖKLERİ VE SHAKESPEARE'İN MACBETH KURGUSU

Shakespeare'in ölümsüz eseri *Macbeth*, sahnelendiği ilk günden bu yana insanoğlunun kendi hırsı ve arzularına kapıldığında nasıl trajik bir sonla karşılaşacağını gösteren bir eserdir. *Holinshed's Chronicles* bu eserin ana temasının alındığı kaynak olarak kabul görür ancak gerçekte olaylar ile *Macbeth* oyununda karşılaşılan kurgusal yapıda önemli farklılıklar bulunmaktadır: *Holinshed Chronicles*'da adı geçen Kral Duncan, oyunda karşımıza çıkan ideal bir kral örneği değildir ve Macbeth ile şeytani eşi tarafından bir suikasta uğrayarak öldürülmemiştir. Ralph Smith, "Macbeth and the Fall of Adam" adlı makalesinde Kral Duncan'ın tahttan indirilmesinin gerçekte hayattaki nedenlerini şu şekilde ifade etmektedir:

Macbeth, Banquo ve diğer İskoç beyleri, yasaların ve düzenin bozulmasına müsaade etmesinden dolayı Duncan'ı ortadan kaldırmak için birlikte hareket ettiler. Macbeth sadece İskoç beylerinin mutabakatı ile kral yapılmakla kalmadı, aynı zamanda barışçıl bir şekilde hüküm sürdü ve İskoçya'yı bilgelik içinde yönetti (2015).³

Bunun sebebini İncil'de aramak doğru olacaktır çünkü İncil'de Tanrı ve insanlar arasındaki ilişki hiyerarşik insan ilişkileri bağlamında yansıtılır. Steven Marx'a göre Kral ve tebaası, ebeveynler ve çocukları, efendi ve köle, öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişkiler Tanrı ile kulları arasındaki ilişkilerin yansımalarıdır. Tanrı ile kulları arasındaki ilişki ne ise Kral ile tebaası, ebeveynler ile çocukları arasındaki ilişkiler de odur (2000: 4-10). Bu ilişkiler ağında üst seviyede olan Kral vb. Tanrı'yı simgelemekte ve dolayısıyla Tanrı'nın yetki ve haklarına sahip olmaktadır. Toplumda ise baba kralı dolayısıyla da Tanrı'yı simgeler.

Shakespeare'in Duncan'ı olduğundan çok daha iyi bir karakter olarak yansıtması da Kral'ın dönemin Hristiyan toplumunda Tanrı ile özdeşleştirilmiş olmasındandır. Yasaların ve düzenin bozulmasına müsaade eden zayıf karakterli bir karakter Tanrı'yı temsil edemez ve bu nedenle Shakespeare'in yaratmak istediği trajik etkiye ulaşılamaz. Duncan karakterinde yapılan değişiklikler ve Lady Macbeth'in rolünün olduğundan çok daha önemli bir şekilde yansıtılması istenilen etkiyi yaratmış ve *Macbeth* dünya tarihinin en önemli tragedyalarından biri olmuştur.

Bir edebî eser ile yazıldığı tarihsel dönem ve toplum koşullar/yapı arasında yadsınamaz bir bağ vardır. Bu nedenle *Macbeth*'i yazarken Shakespeare içinde yaşadığı toplumun özelliklerini yansıtmiştır. Shakespeare'in yaşadığı dönemde, halkın ulaşabileceği kitap sayısı oldukça sınırlıydı. Bu kitaplar ise genellikle İncil ya da dinî içeriklere sahip kitaplardı. 15. yüzyılın ortalarına kadar kitaplar el yazısı ile çoğaltıldığı için ulaşılabilen kitaplar orta sınıfın satın alamayacağı kadar pahalı idi. 15. yüzyılın başlarında

³ İngilizce kaynaklardan yapılan alıntıların Türkçeye çevirisi makale yazarları tarafından yapılmıştır.

İncil'in elle yazılmış bir kopyasına sahip olmak isteyen biri oldukça büyük miktarda para ödemek zorundaydı. Ancak William Caxton'ın matbaayı İngiltere'ye getirişi, kitapların fiyatını orta sınıfın satın alabileceği rakamlara indirdi. Daniel Peterson'a göre, Reformasyon sırasında matbaada basılmış bir İncil, vasıflı bir işçinin iki veya üç haftalık ücretine denk bir fiyata alınabiliyordu. Bu durum tarihte ilk kez, orta sınıftaki insanlara İncil'e sahip olma ve onu okuma fırsatı sundu (2017). Shakespeare'in de ait olduğu orta sınıfın genel özelliklerine uygun olarak, hayatı boyunca gerek aile ortamı gerekse sosyal yaşantısında İncil metinleri ve dinî hikâyeler ile doğrudan ve sıkça karşılaşmış olması kaçınılmazdır. T. R. Eaton, *Shakespeare and the Bible* (1858) adlı kitabında Shakespeare'in ilk dinî eğitimini annesinden aldığını ve 'İnsan Doğası' hakkındaki engin bilgisinin büyük ölçüde İncil'deki kutsal yazılara dayandığını ifade etmektedir (1858: 9-10). Bu nedenle Shakespeare eserlerini yazarken eski Yunan ve Roma tarihi ve mitolojisi, *Holinshed's Chronicles* kadar İncil ve Hristiyanlık ile ilgili diğer metinlerden de yararlanmıştır.

Shakespeare'in diğer oyunlarında olduğu gibi, *Macbeth*'in de ana kaynaklarından biri İncil metinleri olsa da Shakespeare'in İngiliz tarihsel metinlerinde adı geçen Kral Duncan, Macbeth ve Lady Macbeth gibi karakterleri oyunda bu tarihsel metinlerde oldukları gibi yansıtmadığı; bu karakterleri kendi amaçlarına uygun biçimde yeniden şekillendirdiği/kurguladığı açıktır (Urgan, 1965:10-11). Oyunda Duncan Shakespeare tarafından güçlü, bilge ve yaşlı bir kral olarak betimlense de "gerçekte genç, zayıf ve etkisiz bir hükümdardı" (Johnson, 2020). Öte yandan, Shakespeare'in *Macbeth*'i taht için neredeyse hiçbir meşru hakka sahip değilken, Webster'e göre, gerçek Macbeth'in hem annesinden hem de Kral Kenneth III'ün (996-1005) torunu olan karısı Macalpin'den gelen bir hakka sahipti (1997:23).

Herbert R. Coursen, Jr. "In Deepest Consequence: 'Macbeth'" adlı makalesinde "Duncan, yaratıcı ilke olan Tanrı'yı temsil eder; O İskoçya'nın bahçesinin mimarıdır" (1967:383) diyerek, Shakespeare'in İskoçya tarihinde yer alan genç, zayıf ve etkisiz Kral Duncan'ı Tanrı figürüne dönüştürdüğünü ifade etmektedir. Bu nedenle, Duncan, İncil'in Yaratılış bölümünde anlatılan Âdem ve Havva hikâyesi ile Macbeth ve Lady Macbeth'i özdeşleştirme olanağı tanır.

3. İNCİL'DEN MACBETH'E GÜÇ İSTENCİNİN TRAJİK SONU

İncil'e göre Âdem, Tanrı tarafından yaratıldıktan sonra, kendi kaburgasından yaratılan eşi Havva ile birlikte Aden Bahçesinde (Cennet Bahçesi) her türlü ihtiyaçlarına çaba gerektirmeksizin ulaşabildikleri bir hayat sürmektedir. Eski Ahit'te bu durum "Rab Tanrı Aden bahçesine bakması, onu işlemesi için Âdem'i oraya koydu" (Yaratılış 2: 15) şeklinde aktarılır. Rab'ın Âdem'den tek istediği ise iyiyle kötüyü bilme ağacından yememesidir çünkü bu eylemin sonucu kaçınılmaz olarak ölümdür (Yaratılış 2: 17). Bu ayetlere göre Aden Bahçesi, Tanrı tarafından Âdem'e verilmiş olsa da asıl sahibi Tanrı'dır. Âdem o bahçeyi

Tanrı adına ve onun izin verdiği şekilde kullanılmalıdır. Shakespeare, *Macbeth*'de Kral Duncan'ı iyi bir kral olarak betimleyerek, *Macbeth*'i Âdem'i temsil eden bir karaktere dönüştürmektedir çünkü Âdem'in Aden Bahçesindeki konumunu Tanrı'ya borçlu olması gibi *Macbeth* de ülke içindeki konumunu Kral Duncan'a borçludur ve her iki karakterden beklenen tek şey, konumlarını borçlu oldukları efendilerine sadakattir. Ancak hem Âdem hem de *Macbeth* efendilerine sadakatsizlik göstererek günah işlerler ve bu günahın bedelini ölümlerle öderler.

Tanrı'ya isyan eden insanlığı simgeleyen Âdem, Eski Ahit'e göre, günahı dünyaya getiren ilk kişidir (Romalılar 5:12). Âdem'in ve eşi Havva'nın isyan etmesinin temel sebebi Eski Ahit'te bir yılan olarak ortaya çıkan İblis'in onları kışkırtmasıdır. Yılan, önce Havva'yı kışkırtarak onun yasak ağacın meyvesini yemesine neden olur. Havva da Âdem'i meyveyi yemeye teşvik eder. *Macbeth*'in aklına isyan fikrini ilk sokan ise eserin başında arkadaşı Banquo ile birlikte seferden dönerken karşılaştıkları üç cadıdır. Birinci cadı onu mevcut konumu olan "Glamis Beyi" olarak selamlarken, ikinci cadı "Cawdor Beyi!", üçüncü cadı ise "geleceğin kralı!" (Perde 1:Sahne 2) diyerek selamlar. Bütün bu hitap şekilleri *Macbeth* için gelecekte Kral olacağına dair güçlü birer işarettir. İblis'in Havva'ya vaadi de aynı şekilde Âdem ve Havva'nın mevcut konumlarını çok daha ilerletmeleri ve Tanrı'ya eşit bir güce sahip olmalarıdır. İblis'in Havva'yı yasak ağacın meyvesini yemeye ikna edişi Kutsal Kitap'ta şu şekilde anlatılır.

RAB Tanrı'nın yarattığı yabani hayvanların en kurnazı yıldı. Yılan kadına, "Tanrı gerçekten, 'Bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin' dedi mi?" diye sordu. Kadın, "Bahçedeki ağaçların meyvelerinden yiyebiliriz" diye yanıtladı, "Ama Tanrı, 'Bahçenin ortasındaki ağacın meyvesini yemeyin, ona dokunmayın; yoksa ölürsünüz' dedi." Yılan, "Kesinlikle ölmezsiniz" dedi, "Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyile kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız." Kadın ağacın güzel, meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi. Kocası da yedi. (Yaratılış 3:1-6)

Lady *Macbeth*'in Shakespeare tarafından *Holinshed Chronicles*'da olduğu gibi kurgulanmaması oyunun gerçek bir trajedi olması için gereklidir. Lady *Macbeth*'in eserde eşinin destekçisi ve azmettirici olması hem trajik etkiyi artırmakta hem de izleyiciye İncil'deki hikâyeleri hatırlatarak oyunun trajik etkisini artırmaktadır. Günlüklerdeki Kraliçe *Macbeth*, Kral Duncan'ın öldürülmesi olayındaki ana unsur, esas itici güç değildir. Sadece Kraliçe olmak için yanıp tutuşan, eşini yapması gereken şey için cesaretlendiren biri olduğuna dair kısa bir bilgi verilir (Hosley,1968:18). Shakespeare Lady *Macbeth*'i suikast olayının merkezine oturtturarak, onu Havva'nın Yaratılış Hikâyesindeki rolüne benzer bir role büründürür. Bu durum

Macbeth isminin etimolojik anlamı ile de desteklenebilir. Havva yaratılan ilk dişi insandır ve Âdem gibi topraktan değil Âdem'in kaburga kemiklerinin birinden yaratılmıştır (Yaratılış 2:22). Kendisine eř olarak Havva'nın yaratılması üzerine Âdem "İşte sonunda! Kemiği kemiklerimden, Eti etimden olan biri. Ona Kadın denilecek, Çünkü adamdan alındı" diyerek Havva'nın varlık sebebinin kendisi olduğunu ve onun kendisiyle birlikte anlam kazandığını ortaya koyar. İngilizcede erkek için *man*, kadın için ise erkekten gelen anlamında *woman* kullanılmasının sebebi de Havva'nın Âdem'den yaratılmış olmasıdır. Kutsal Kitabın (İncil) Türkçe çevirisinde bu konu ile ilgili dip not şöyledir: "[Kadın ismi] Sözcük anlamıyla, 'oluşturdu'. İbranicede 'adam' ve 'kadın' sözcükleri birbiriyle bağlantılıdır. İbranice 'adam', iř; 'kadın', işşa"(s.9). 'Macbeth' isminin kökenine baktığımızda çok ilginç bir benzerlik karşımıza çıkar. Online Etimoloji Sözlüğüne göre, 'Macbeth' kelime olarak 'Son of Life' yani 'Hayatın Oğlu' anlamına gelmekte (OED, 2020) ve ilk insan olan ve hayatın kaynağı kabul edilen Tanrı tarafından yaratılan Âdem'i hatırlatmaktadır.

Oyunda Macbeth'in eşinin bir ismi olmaması ve sürekli olarak Lady Macbeth olarak anılması, Lady Macbeth'in varlığının kocasından dolayı anlam kazandığı, kendi bireysel varlığı ve özelliklerinin geri plana itildiği ve hatta yok sayıldığı izlenimini güçlü bir biçimde vermektedir. Bu izlenim Hristiyan inancında kadının, erkeğin hizmetinde ve kontrolünde olan bir varlık olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durumun sebebi ise yine Yaratılış Hikâyesi'ne ve Havva'nın yasak meyveyi yemekle kalmayıp Âdem'e de yedirmesiyle açıklanır. İşlenen bu ilk suçun sonucunda, Tanrı Âdem ve Havva'yı cezalandırır. Tanrı'ya karşı ilk isyan eden insan olan Havva'ya verilen ceza İncil'de şu şekilde ifade edilir: "RAB Tanrı kadına, "Çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim" dedi, "Ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın, Seni o yönetecek." (Yaratılış 3:16). 'Kocana istek duyacaksın' şeklindeki ifade *NLT Holy Bible* ve *The Complete Evangelical Parallel Bible* gibi bazı İncil çevirilerinde, 'Kocanı kontrol altına almak isteyeceksin' [And you will desire to control your husband] şeklinde de geçmekte ve kadının kocasının üzerinde bir kontrole sahip olmayı arzu edeceği ancak bunu başaramayacağı vurgulanmaktadır. Havva'nın sebep olduğu gûnahtan dolayı kadın ve erkek arasındaki ilişkide hükmetme yetkisi Tanrı tarafından erkeğe verilmiştir. Benzer şekilde Shakespeare, Lady Macbeth'in eşini kontrol etme çabasını Macbeth'in Kral Duncan'ı öldürmek konusunda gösterdiği tereddütlere karşı verdiği tepkilerle açıkça ortaya koyar:

LADY MACBETH - Başaramazsak da ne demek? Sen cesaretini toplarsan, elbette başarırız. Duncan, gün boyunca yaptığı yorucu yolculuğun kendisini davet ettiği derin uykuya daldığında, ben de odasındaki iki hizmetliye şarap âlemi düzenlerim. Böylece, beynin muhafızı olan bellekleri bir buhar olur ve muhakeme gücünü yitirip imbiğe dönen akıllarından uçar gider. Bu sırsıklam sarhoş adamlar domuz gibi uykudayken, ölüden farksız olurlar. Bu

durumda savunmasız kalmış Duncan'a yapamayacağımız bir Şey var mı? İşleyeceğimiz büyük cinayetin cezasını çekecek bu sarhoş adamlara yıkamayacağımız bir suç var mı sence? (Perde 1: Sahne 7)

Shakespeare, Kral Duncan'ın öldürülmesine kadar olan bölümde Lady Macbeth'e çok önemli bir rol biçmiştir. Havva'nın yaptığı gibi Lady Macbeth de suç işlendikten sonra eski konumunu ve kocasının üzerindeki etkisini ve gücünü yavaş yavaş yitirmektedir. Lady Macbeth'in ilk zayıflık belirtisi, Kral Duncan'ın öldürüldüğü haberi duyulduğunda, "Ahh! Yardım edin, çıkarın beni buradan!"(Perde 2: Sahne 3) diyerek, bayılma rolü yapması ile başlar. Bu her ne kadar rol gereği olsa da bayılmak kadınlar ile özdeşleştirilen bir zayıflık belirtisidir ve Lady Macbeth'in gücünün azalmakta olduğunu gösterir. Joan Larsen Klein'e göre, "Duncan'ın öldürüldüğü herkes tarafından duyulur duyulmaz, Lady Macbeth toplumdaki ve evdeki konumunu kaybetmeye başlar; tamamıyla erkeklerin hâkimiyeti altında olan ihanet ve intikam dünyasında onun yeri yoktur" (1980:248). Her ne kadar Lady Macbeth eşi Kral olduktan sonra olaylara dâhil olmaya çalışsa da, Macbeth onu olayların dışında tutmakta kararlıdır. Örneğin, Lady Macbeth, cadılar tarafından "Sen kral olamayacaksın ama çocukların olacak" (Perde 1: Sahne 3) denen Banquo ve oğlu Fleance'a ne yapacağını sorduğunda, Macbeth'in "Bu işi alkışlama zamanın gelene kadar bir Şey bilmesen daha iyi olur, sevgilim." (Perde 3: Sahne 2) sözleriyle, onu olayların dışında tutmaya kararlı olduğunu gösterir. Oyunun ana kahramanlarından biri olan Lady Macbeth, artık olayları dışarıdan izlemek ve alkışlamak zorunda kalan bir seyirciye dönüşmektedir (Sorge, 2017:11). Havva'nın işlediği suçtan sonra Âdem'in egemenliğine verilmesi ve kadının genel olarak toplumda ikinci plana atılması gibi Lady Macbeth de artık Macbeth'in güdümündedir. Oyunun ilk iki perdesinde Lady Macbeth'in rolü, Macbeth'den bile daha önemliken, sonrasında ise adım adım basmakalıp bir kadına dönüşmüştür. Lady Macbeth, artık sadece eşi Macbeth ile sosyal bir ilişki içindedir. Kendi ailesi, kadın hizmetçileri ya da arkadaşlarından hiç bahsedilmez. Onu hayata bağlayan Şey Macbeth ve ona olan sevgisidir. Lady Macbeth, kendi başarısını ve arzularını hiçbir zaman ön plana çıkarmaz; onun için eşinin başarısı her Őeyden önemlidir. Ancak eşinin başarısı kendi öneminin ve varlığının giderek anlamsızlaşması sonucunu doğurur. Lady Macbeth'in gücü ve önemi Macbeth'in onun arzuları doğrultusunda hareket etmesine bağlıdır. Macbeth kendi yolunu seçip, bağımsız bir biçimde hareket ettikçe, Lady Macbeth hem hayattaki amacını hem de gücünü yitirir. Oyunun sonunda delirmesi de bunun sonucudur.

Oyunun son sahnelerinde Macbeth kraliçesinin olayların dışında kaldığının farkında bile değildir. Onun için işlevini yitiren bir araçtır ve artık ona ihtiyacı kalmamıştır. Bu nedenle, Macbeth, eşinin ölüm haberini aldığında ne bir şaşırma, ne de bir üzüntü belirtisi gösterir: "Kraliçe öldü, lordum!" (Perde 5: Sahne 5) diye bağırarak gelen haberciye, Macbeth'in tepkisi sakin bir biçimde: "Bir gün ölecekti ne de olsa.

Bu sözü duyacağım an gelecekti bir gün elbette” (Perde 5: Sahne 5) demek olur. Lady Macbeth sadece kocasının üzerindeki etkisini ve gücünü kaybetmekle kalmaz, önce akli melekelere sonra da hayatını kaybeder.

İncil’de kadının eşini suça teşvik ettiği tek hikâye Âdem ve Havva hikâyesi değildir. İncil’de bahsi geçen İzebel ve Ahav kıssası ile *Macbeth’in* olay örgüsü ve oyunun karakterleri arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır. William Burgess, Shakespeare’in *Macbeth’in* geçtiği yer ve bahsi geçen isimler açısından İskoçya’yı seçmesine rağmen, İzebel ve Ahav hikâyesinin ruhunun *Macbeth’e* nüfuz ettiğini, ona hayat verdiğini iddia eder. Ona göre, “sadece oyunun olay örgüsünün genel taslağı değil, aynı zamanda ruhu ve kullanılan metot, İsrail’in kötü Kral ve Kraliçesinin hayatından alınmış gibi görünüyor” (1903:87).

İncil’deki hikâyeye göre Samiriye Kralı Ahav’ın sarayının yanında Navot isimli bir adamın üzüm bağı bulunmaktadır. Kral Ahav sebze bahçesi olarak kullanmak üzere Navot’tan üzüm bağını ister. Karşılığında isterse daha iyi bir bağ ya da para verebileceğini söyler. Ancak Navot “Atalarımın bana bıraktığı mirası sana vermektan RAB beni esirgesin” (Krallar 21:3) diyerek bu teklifi reddeder. İlk bakışta bir kralın reddedilmesi olağan dışı bir durum gibi gözükse de Eski Ahit’in bir ayeti Navot’un bağını satmayı net ve sert bir ifadeyle reddetmesi bir tercih değil zorunluluk olduğunu ortaya koyar: “Tarlanız temelli olarak satılamaz. Çünkü bana aittir. Sizse yabancısınız, konuğumsunuz” (Levililer 25:23). Bu ayet Kral Ahav’ın Navot’un ya da herhangi bir vatandaşın toprağını satın almak istemesinin ilahi emirlere aykırı olduğunu, bu nedenle Kral’ın Navot’un kararına saygı duyması gerektiğini ortaya koyar. Çünkü ayette açık şekilde ifade edildiği üzere, bütün topraklar Tanrı’ya aittir ve onu istediğine vermek Tanrı’nın yetkisindedir.

Kral Ahav yukarıda belirttiğimiz ayetten haberdar değilmişçesine, reddedilmiş olmanın verdiği hayal kırıklığı ve sıkıntı ile sarayına döner, yemeden içmeden kesilir ve asık bir yüz ile yatağına uzanır. Bir şeylerin ters gittiğini anlayan eşi Kraliçe İzebel “Neden bu kadar sıkılıyorsun? Neden yemek yemiyorsun?” diye sorar. Kocasından olanları öğrenen İzebel, “Sen İsrail’e böyle mi krallık yapıyorsun? Kalk, yemeğini ye, keyfini bozma. Yizreelli Navot'un bağını sana ben vereceğim” der (Krallar 21:7). İzebel de kocasının istediği üzüm bağına sahip olmasını bir hile ile sağlayacaktır.

Benzer bir biçimde, Lady Macbeth kocasının gelecekte İskoçya Kralı olacağına dair kehaneti bildiren mektubu aldıktan sonra, olayların kadere bırakılamayacağını düşünür çünkü *Macbeth’in* insani yönünün tahtı ele geçirmek için ahlak dışı bir eyleme girişmesine engel olacağını bilmektedir. Olayları kendi kontrolü altına almalı ve yönlendirmelidir:

Hem Glamis Beyi'sin hem de Cawdor Beyi! Sana vaat edilen yere de geleceksin! Ancak yapın beni korkutuyor. O kadar yufka yüreklisin ki karşına çıkan fırsatları göz ardı edersin. Güçlü olmak istiyorsun; hırslısın da! Ama hırsına eşlik edecek zalimlikten yoksunsun. Yükselmek istiyorsun ama ilahî gücün yardımıyla. İhanet etmek istemiyorsun ama hakkın olmayanı arzuluyorsun. Ey Büyük Glamis! “Beni istiyorsan bunu yapmalısın!” diye bağırın taca da sahip olacaksın; yapmaktan korkup da hiç olmamasını dilediğin işi de yapacaksın.⁴ Çabucak gel ki buraya, tehlikeli sözlerimi akıtayım kulağına. Doğaüstü güçlerin yardımını alarak kaderinin sana giydirmek istediği o altın halkayla senin arana giren tüm engelleri ortadan kaldırayım cesur sözlerimle. (Perde 1: Sahne 5)

Hem İzebel hem de Lady Macbeth eşlerinin ulaşmak istedikleri hedefe varmakta tereddüt ettikleri anda ipleri ellerine almışlardır. Lady Macbeth bunu “Sen sadece saf ve masum görünmeye bak! Yüzündeki korku seni ele vermesin. Geri kalan her şeyi bana bırak.” (Perde 1: Sahne 5) diyerek, İzebel ise “Yizreelli Navot'un bağına sana ben vereceğim” (Krallar 21:7) diyerek ifade eder. Her iki kadının da hedeflerine ulaşmak için yaptıkları plan birbirine çok benzemektedir. Lady Macbeth tebaası ile birlikte kendilerini ziyarete gelen Kral Duncan'ı öldürmeyi ve suçu, Kral Duncan'ı korumakla görevli sıradan iki askerin üzerine yıkmayı planlar ve bu plan başarılı olur. Sonunda Macbeth Kral'ı öldürür.

Bu sırlısklam sarhoş adamlar domuz gibi uykudayken, ölüden farksız olurlar. Bu durumda savunmasız kalmış Duncan'a yapamayacağımız bir şey var mı? İşleyeceğimiz büyük cinayetin cezasını çekecek bu sarhoş adamlara yıkamayacağımız bir suç var mı sence? (Perde 1: Sahne 7)

Suçun Kral'ın adamlarının üzerine atılmış olması Macbeth ve eşinin şüphe çekmemelerini ve masum görülmelerini sağlamıştır. Her ne kadar Macbeth, kral soyundan olsa da Duncan'ın ölümünden sonra tahta geçecek ilk kişi değildir. Ancak babalarının ölümüyle ilgili olarak, şüpheleri üzerlerine çekecekleri korkusuyla Duncan'ın oğulları Malcolm ve Donalbain kaçmak ve ülkeyi terk etmek zorunda kalırlar. Krallık ile arasındaki son engel olan Duncan'ın oğulları aradan çekilince, Macbeth taht için tek aday kalır ve kendisi Kral ve eşi Lady Macbeth Kraliçe olur.

Öte yandan Kraliçe İzebel, kocası Kral Ahav'ın istediği bağına sahip olabilmesi için planlar yapar. Kocasının mührünü kullanarak onun adına mektuplar yazar ve Navot'un yaşadığı kentin ileri gelenlerine talimatlar yağdırır:

8 İzebel Ahav'ın mührünü kullanarak onun adına mektuplar yazdı, Navot'un yaşadığı kentin ileri gelenleriyle soylularına gönderdi.

9 Mektuplarda şunları yazdı: "Oruç ilan edip Navot'u halkın önüne oturtun.

10 Karşısına da, 'Navot Tanrı'ya ve krala sövdü' diyen iki yalancı tanık koyun. Sonra onu dışarı çıkarıp taşıyarak öldürün." (1. Krallar 21:8-10)

Navot'un yaşadığı kentin ileri gelenleriyle soyluları, İzebel'in gönderdiği mektuplarda yazdıklarını birebir uygulayarak, Navot'un iki yalancı şahit aracılığıyla Tanrı'ya küfretmekten suçlu bulunup taşlanarak öldürülmesine neden olmuşlardır. Durum kendine rapor edilince İzebel kocasına "Kalk, Yizreelli Navot'un sana gümüş karşılığında satmak istemediği bağımlıyı sahiplen" (1. Krallar 21:15) der. Halk nezdinde hem Macbeth hem de Ahav suçsuzdur. Çok arzu ettikleri şeylere sahip olmalarını sağlayan şey kader gibi görünmektedir. Ancak bu kader, Tanrı tarafından kendileri için yazılan kader değildir. Ahav ve Macbeth'in sahip olmak için günaha girmeye göze aldıkları Üzüm Bağı ve İskoçya Tanrı'ya aittir. Onlar Âdem ve Havva'nın yaptığı gibi Tanrı'nın emirlerine karşı gelmiş ve Tanrı'ya karşı günah işlemişlerdir.

Ahav ve Macbeth amaçlarına ulaştıklarında, Âdem ve Havva gibi pişmanlık duyarlar. Ancak onlar için artık çok geçtir. İşledikleri günahın bedeli daha önce Âdem'e de aktarıldığı gibi açıktır: Bu eylemin sonucu kaçınılmaz olarak ölümdür (Yaratılış 3:3). Şölen sahnesinde öldürttüğü Banquo'nun hayaletini gören Macbeth, işlediği suçların cezasının ne olacağını anlamış gibidir. "Kan, kanla temizlenir ancak" (Perde 3: Sahne 4) diyerek hem işlediği cinayetlerin yenilerine sebep olacağını, hem de kendi kanının da bu suçlardan dolayı akacağını anlamış gibidir. Shakespeare bu sahnede İncil'in Yaratılış bölümüne başka bir göndermede bulunur. Çünkü İncil'deki "İnsan kanı dökenin kanı insan eliyle dökülecektir" (Başlangıç 9:6) ayeti Macbeth'in oyundaki sözleriyle uyumaktadır.

İzebel ve Ahav'ın sonları ile Macbeth ve Lady Macbeth'in sonları da birbirine oldukça benzerdir. Kocasını Kral'ı öldürmek için kışkırtan Lady Macbeth birbirini takip eden cinayetler sonucunda artık Kral Macbeth'i kontrol edemediğini anlamıştır fakat artık olayları durdurma şansı yoktur. Kendisini pencereden atarak intihar eder. İzebel ise Tanrı'yı öfkeliendirdiği ve İsrail'i günaha sürüklediği için "İzebel'i Yizreel Kenti'nin surları dibinde köpekler yiyecek" diyor. 'Ahav'ın ailesinden kentte ölenleri köpekler, kırdaki ölenleri yırtıcı kuşlar yiyecek" (1. Krallar 21:23) ayetlerinde anlatıldığı gibi yatak odasının penceresinden atılır, atlar tarafından çiğnenir ve köpekler tarafından yenilir. Kral Macbeth ve Ahav'ın sonları da savaş esnasında öldürülmek olur. Eski Ahit'e göre, İsrail Kralı Ahav'la Yahuda Kralı Yehoşafat Ramot-Gilat'a saldırmak için beraber yola çıkarlar. İsrail Kralı, Yehoşafat'a, kendisinin savaşa kılık değiştirerek gireceğini söyleyerek onun kral elbiseleri ile savaşmasını ister. Bunun sebebi Aram Kralının komutanlarına İsrail Kralı dışında kimseyi doğrudan hedef almamalarını emretmesidir. Bunu önceden öğrenen Ahav savaşa kılık değiştirerek girmeye karar verir. Kral giysileri içinde düşmana yakalanan Yehoşafat kendisinin Yahudi

Kralı olduğuna komutanları ikna edince ona dokunulmaz. O esnada bir asker ok ile Ahav'ı göğsünden vurur. Ahav her ne kadar arabacısına yaralandığını, kendisini savaş alanından çıkarması gerektiğini söylese de, şiddetlenen savaş ona bu imkânı vermez. Akşama kadar yaralı bir şekilde savaş arabasında düşmana karşı dayanan Ahav akşam saatlerinde ölür ve Samiriye'ye getirilerek gömülür. Kralın kanı ile dolu olan savaş arabası Samiriye'de havuz kenarında yıkanırken akan kanlar RAB'bin sözü uyarınca köpeklerce yalanır. (1 Krallar 22:29-35).

Macbeth'de ise Kral Duncan'ın can dostu ve İskoçya'nın önde gelen soylularından biri olan Macduff ile Duncan'ın oğlu Malcolm İngiltere'de İskoçya'yı ele geçirme planları yapmaktadır. İngiliz soylusu Siward ile birlikte Macbeth'in sığındığı Dunsinane Şatosu'na saldırırlar. Macbeth, cadıların "Korkma Macbeth! Kadın rahminden çıkan hiçbir erkek seni yenemeyecek!" (Perde 5: Sahne 3) şeklindeki kehanetlerinden dolayı, şatoya saldıran düşmanları tarafından öldürülemeyeceğinden emindir. Macduff'ın "O büyülerden umudunu kes artık! Hâlâ hizmetkârlığımı yaptığın o şeytan, bak şimdi ne diyor sana: "Macduff, zamanından önce alınmıştı anasının karnından!" (Perde 5: Sahne 7) sözleri ile gerçeği anlasa da artık çok geçtir. Anne rahminden zamanından önce alınmak zorunda kalınan Macduff, bir kadın tarafından doğal bir şekilde doğurulmadığı için kehanet geçerli değildir. Her şeye rağmen savaşmaya devam eden Macbeth, Macduff tarafından öldürülür.

Her iki olayda da Krallar Tanrı'ya ya da tanrısal düzene karşı işledikleri suçlardan dolayı öldürüleceklerini bilmelerine rağmen kaderlerinden kaçmaya çalışırlar. Kral Ahav kılık değiştirerek düşmanın kendisini tanımamasını umar, Macbeth ise cadıların kehanetine güvenir. Ancak her iki kral da kaderden ve ilahi adaletten kaçamazlar. Benzer bir biçimde Âdem ile Havva da yasak meyveyi yedikten sonra işledikleri suçun farkına varmış ve Tanrı'dan saklanmaya çalışmışlardır. Tüm bu çabalar boşunadır ve bu nedenle her üç olayda Tanrı'ya başkaldıran kahramanlar sonunda Tanrı'nın vaat ettiği şekilde cezalandırılır ve öldürülürler. Her ne kadar Âdem ile Havva fiziksel anlamda varlıklarının sonu olarak algılanacak bir ölümle yüz yüze kalmasalar da Aden bahçesinden kovulmaları onların ruhani olarak öldükleri anlamına gelir.

Shakespeare, *Macbeth*'in olay örgüsünü *Holinshed Chronicles*'ta yazılanlardan biraz farklı kurgulayarak hem genel anlamda kötülüğün mutlaka cezalandırılacağına olan inancını göstermiş hem de İncil'deki ilahi adalet ve hesap günü inanışlarını ortaya koymuştur. İncil'in günah ve ölüm arasındaki ilişkiyi anlatan bölümleri, Shakespeare'in *Macbeth* ile bize aktardığı düşüncelerin temelini oluşturmaktadır:

"Günah bir insan aracılığıyla, ölüm de günah aracılığıyla dünyaya girdi. Böylece ölüm bütün insanlara yayıldı. Çünkü hepsi günah işledi (Romalılar 5:12)

Günah işleyen, İblis'tendir. Çünkü İblis başlangıçtan beri günah işlemektedir. Tanrı'nın Oğlu, İblis'in yaptıklarına son vermek için ortaya çıktı (1 Yuhanna 3:8).

Siz babanız İblis'tensiniz ve babanızın arzularını yerine getirmek istiyorsunuz. O başlangıçtan beri katildi. Gerçeğe bağlı kalmadı. Çünkü onda gerçek yoktur. Yalan söylemesi doğaldır. Çünkü o yalancıdır ve yalanın babasıdır” (Yuhanna 8:44).

4. SONUÇ

Shakespeare'in eserleri içinde ayrı bir yere sahip olan Macbeth'in bu kadar ünlü ve değerli olmasının ana sebeplerinden biri, dünya edebiyat tarihinin en önemli *Femme Fatale* karakterlerinden biri olan Lady Macbeth karakteridir. *Femme Fatale* kelime anlamı itibariyle birlikte olduğu erkeklere sıkıntılar yaşatan, tehlikeli, seksi, kıskırtıcı, toplumsal konumlarını yükseltmek için erkekleri basamak olarak kullanan, günahkâr ve felakete sebep olan kadınları tanımlamak için kullanılır (Cuddon, 2013:51). Felakete sebep olan kadınların ilk örneği ise İncil'de Havva'dır. Havva'nın yasak meyveyi tanrısal bir güç kazanma hayali ve hırsıyla yemesi ve bu meyveyi Âdem'e de yedirmesi, Hristiyan inancına göre günümüze kadar devam eden sonuçlar doğurmuştur. Havva ilk günahı işleyerek ölümün de bu dünyada var olmasına sebep olmuştur. Benzer bir şekilde Lady Macbeth de Shakespeare'in eserlerindeki en kötü karakterlerden biridir ve hem doğrudan Havva'yı hem de onun devamı olarak İzebel'i simgelemektedir. Shakespeare, Havva ve İzebel karakterlerini Lady Macbeth'de birleştirerek hem bu karakteri evrenselleştirmiş hem de edebî olarak çok daha etkili bir forma sokmuştur.

Shakespeare'in *Macbeth*'teki karakterleri olduğundan farklı kurgulamasının ana sebeplerinden biri o dönemde çok etkin olan ve İncil'deki emirlerle doğrudan bağlantılı olan 'ilahi adalet' algısının karakterlerin *Holinshed Chronicles*'daki halleriyle ortaya konamayacak olmasıdır. Genç, zayıf ve etkisiz Kral Duncan'ın tahtın önemli adaylarından olan kuzeni Macbeth tarafından bir savaşta öldürülmesi Shakespeare'in ortaya çıkarmak istediği trajik sona uygun değildir. Bu nedenle Duncan güçlü, bilge ve yaşlı bir kral olarak betimlenmiştir. Macbeth'in trajik sonu hak etmesi için önce Tanrı figürü Kral Duncan aracılığıyla olması gerektiği gibi oluşturulur. Sonrasında, Macbeth tahtta herhangi bir hakkı olmayan bir bey olarak kurgulanarak Âdem ve Havva hikâyesindeki Âdem, Ahav ve İzebel hikâyesindeki Ahav ile özdeşleştirilmesi sağlanır. Ancak sadece Âdem karakteri İncil'deki Yaratılış Hikâyesi'ndeki etkiyi tek başına veremeyeceği için, Lady Macbeth kocasını işlediği suçların azmettiricisi olarak Havva ve İzebel karakterlerine uygun hale getirilmiştir. Bütün bu değişiklik ve betimlemeler Macbeth'in oyun sonunda karşı karşıya kaldığı cezayı (nemesis) hak etmesini sağlar. Oyun karakterlerinin İncil öğretilerine ve örneğine uygun olarak yeniden kurgulanması ve Macbeth'in oyun sonunda karşı karşıya kaldığı son seyircilerin

olmayacak tutkularından arınmaları (katharsis) için etkin bir araçtır. Olmayacak tutkulardan arınma düşüncesi Aristotile tarafından *Poetics*'te karşımıza çıkan bir terim olsa da kutsal dinlerin ortak özelliklerinden de biridir. İncil'e göre bu dünya Tanrı'nın bahçesi ve insanoğlu o bahçenin bahçıvanıdır. Her ne kadar bahçe ile ilgili her türlü öncelik insanda olsa da sahibinin kim olduğu unutulmamalı ve bu bahçe sahibinin arzularına göre işlenmelidir. Aksi bir durum Tanrı'ya isyan anlamına gelir ve sonucu çalışmamızda da gösterdiğimiz şekilde ölümdür.

Yine de Shakespeare'in kahramanları yorumlayışından insanlığın durumunu İncil'de olması gerektiği gibi aktardığı ya da İngiliz toplumunu İncil toplumu yapmak istediği sonucu çıkarılmamalıdır. Shakespeare her ne kadar olayların kurgulanması temelinde İncil'deki bazı karakterleri ve olayları kullansa da yapmak istediği şey oyunlarını birer vaaz kitabına dönüştürmek değildir. Zihninde bir Tanrı düşüncesi olduğu ve eserlerinde İncil'de var olan Tanrı kavramını tüm özellikleriyle ve saygıyla resmettiği açıktır, evrensel düzene saygı göstermek ve ilahi adaleti istemek dindar olsun ya da olmasın her iyi insanın ortak özelliğidir. Belki de bu nedenle onun oyunlarındaki en kötü karakterler, Macbeth çifti gibi Tanrı'nın ilahi adaletinden korkan, kaçmaya çalışan ancak kaçamayan karakterlerdir. Shakespeare'in kutsal olan ile evrensel ve insani değerleri bir arada yansıtması, eserlerindeki karakterlerin belli bir döneme, topluma, yere ya da kültüre ait karakterler olmamaları sonucunu doğurur. Bu karakterler kutsal kitapta yer alan ve zamanın yıkıcı etkisine rağmen insanların zihninde kalıcı etkiler bırakan karakterler gibidirler. Shakespeare'in oyunlarında ele aldığı konular da, bu oyunları, kutsal kitaplar kadar zaman ve mekân olgularından bağımsız evrensel mesajlar içeren eserlere dönüştürmüştür.

KAYNAKÇA

- Burgess, W. (1903) "The Bible in Shakspeare", Chicago, Illinois: The Winova Publishing Company.
- Coursen, H. R. (1967) "In Deepest Consequence: 'Macbeth'", *Shakespeare Quarterly*, 18(4): 375-388.
- Cuddon, J. (2013) "A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory", Oxford: Blackwell Publishing.
- Eaton, T. (1858) "Shakespeare And The Bible", London: James Blaokwood, Paternoster Row.
- Hamlin, H. (2013) "The Bible in Shakespeare", Oxford: Oxford University Press.
- Hosley, R. (1968) "Shakespeare's Holinshed", USA: Richard Hosley.
- Johnson, B. (2020) "Duncan and Macbeth", <https://www.historic-uk.com/historyuk/historyofscotland/duncan-macbeth>, (01.02.2020)
- Klein, J. (1980) "Lady Macbeth 'Infirm of Purpose'", *The Woman's Part: Feminist Criticism of Shakespeare*: 240-55.

KİTABI MUKADDES ŞİRKETİ (2001) "Kutsal Kitap Eski Ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)", İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi.

Marx, S. (2000) "Shakespeare And The Bible", Oxford: Oxford University Press.

Meachern, C. (2002) "The Cambridge Companion to Shakespearean Tragedy", Cambridge: Cambridge University Press.

Neely, C. T. (1991) "Documents in Madness: Reading Madness and Gender in Shakespeare's Tragedies and Early Modern Culture", Shakespeare Quarterly, 42.3: 315-338.

NLT, N. L. (2004) "Holy Bible", Wheaton, Illinois: New Living Translation.

OED (Online Etymology Dictionary) (2020) "Macbeth", <https://www.etymonline.com/word/macbeth>, (05.02.2020)

Peterson, D. (2017) "How Reading the Bible Changed in the Early 16th Century during the Reformation", <https://www.telegram.com/news/20170611/how-reading-bible-changed-in-early-16th-century-during-reformation>, (03.03.2020)

Scobie, C. H. (2003) "The Ways of Our God an Approach to Biblical Theology", Michigan / Cambridge, U.K.: William B. Eerdmans Publishing Company.

Shakespeare (2011 "Macbeth", (S. G. Avcı, Çev.) İstanbul: Paraf.

Smith, R. (2015) "Macbeth And The Fall of Adam", <https://theopolisinstitute.com/macbeth-and-the-fall-of-adam>, (18.02.2020)

Sorge, K. (2017) "Masking Femininity: Women And Power Inshakespeare's Macbeth, As You Like It, and Titus Andronicus", Honors Theses And Capstones, University Of New Hampshire.

Urgan, M. (1965) "Macbeth (Bir İnceleme)", İstanbul: Can Yayınları.

Walter, J. (1890) "Shakespeare's True Life", London: Longmans, Green Co.

Webster, B. (1997) "Medieval Soctland and The Making of Identity", London: Macmillan Press Ltd.

Wray, T. J., & Mobley, G. (2005) "The Brith Of Satan", New York: Pgrave Macmillan.